tarvidus, — kõik see hoiab linnalise sünoikismi elemente kitsal territooriumil koos ja põhjustab ta asulapildi ning organismistruktuuri differentsiatsiooni. See võib ideaalsemalt toimuda vaid sõõrjas korralduses. Kättesaadavus on enamsoodustus ja ta poole püüab igaüks linnalise formatsiooni liikmeist. Võitlus olelu eest esineb linnasõõrindis oluliselt võitlusena ruumi, koha, asendi pärast ja tingib peamised koondumised ning hajumised, aga ka nendega kaasuvad suktsessioonid, pürgimised ning taandumised. Et need nähtused uuritavas linnas — Tartus — esinevad, seda kinnitavad lausa äristuse, tööstuse ja korteristuse, aga ka rahvastiku isekihtide regionaalselt erinevad agglomeratsioonid korterla, tööla + liikla ja ärila näol, milledele linna maastikuilmendajate agglomeratsioonest vastavad: linnakehis, Jõeveerik + Raudteestik ja linnasüda.

**Linnasüda ehk ärila.** Äsja väitsime, et linnakeskme graviteeruv jõud peitub temast samakaugete punktide geomeetrilises asetelus. Linnakeskmes peavad asuma need ettevõtted ja asutised, mis suhtuvad rohkearvulisse — linna ulatusel laialipaisatud — kaaskonda. Need on kõige pealt ärid, kes tahavad tugineda võimalikult laiale ostjaskonnale ja kellele on järelikult asendi soodustus väga oluline tarvidus. Nagu autor siin ja teisal (204) üksikasjalikumalt (äride laadi järele) kinnistanud, on Tartu linnasüda selgeilmeline ärilinn, pigemini ärila, kus kõik uulifrondid — ka lisamised — on äride, büroode j. m. vallutatud. Ärila kehaosas on uuliseinamite alumine rinne pidevalt äristatud, kuna kohati — linnalise gravitatsiooni keskuses: Suurel turul, Rüütli, Küüni ja Promenaadi uulil — on vallutatud isegi teine ja kolmas majakord (45. ja 46. joon.). Viimaseid eelistavad rohkem bürood, kontorid, pangad, restoranid ja kohvikud. Pealegi on ka kinod äri-ettevõtete sekka loetavad. Eriti soodsa asendi on valinud pangad: neist on 68,7% asetatud Suurturu äärde ja teised 31,3% selle lähemasse ümbrusse (204). Üldiselt kinnistab see ärila nii rõhtsat kui püstset levimist. Püstselt levib ta seal, kus koht soodus, kuid alumisel korral levimisvõimalused juba kasustatud. Linnakeskme gravitatsioon ei kuhju seega mitte ainult sõõrjalt, vaid pigemini kerajalt või poolkerajalt.

Seesama keskhagev jõud, mis vähemais asulais sageli mõõduandja kiriku, kooli j. m. s. asendis, püsib suuremais, käesoleval korral Tartus kui siirelinnas, avalikkude asutiste ning — nagu allpool näeme — ka mitmete linnalise ühiskonna tarvetega seotud kutsete suhtes. Kõige pealt pesitsevad linnasüdames omavalitsuse ja riigi ameti- ning keskasutised: raekoda Suurel turul (70. joon.), Tartumaa maakonna-valitsus Barklai väljakul (74. joon.), pea-postihoone Rüütli uulil (128. joon.), Eesti Panga Tartu osakond Suurel turul (69. joon.), vana ülikool, nüüd rohuteaduse-instituut, Suurturu ja Rüütli uuli nurgal, Ülikooli peahoone Jaani uulil (73. joon.), „Pallase" kunstikool Riia ja Kaarli uuli nurgal, pritsimaja Kaubaturul, Kaubahoov (74. joon.), linna-raamatukogu Gildi uulil, politsei ja sõjaväe keskasutised Kompanii, Gildi ning Jaani uulil jne. Linnasüdant eelistavad ajalehtede toimetused („Postimees", „Dorpater Zeitung", „Kaja" ning „Päevalehe" abitalitus) ja mitmesugused seltsid, advokaadid ning arstidki, nende seas esimesel kohal dentistid. Viimatimainitud kahest kutsest esinevad linnasüdames 75% (204).

Sellal kui turuväljad on asetatud enam-vähem ärilakeskselt, tungivad äri-uulid linnasüdame jäsemeid kaudu kaugele puissõõrist läbi linnakehisesse. Seejuures kordub ammu-tähelepandud asjaolu, et säilib võrdlemisi terav vahe ärila ja korterla, äri- ja korteri-uulide vahel, et ruumikute üür ei levi ühtlaselt, vaid kontra-



Tartu, lk. 292